

ten asemaa. Tämä näkyi järjestelyissään: kesäkoulun lukemisto oli käännetty sloveniaksi, ja kaikki konferenssin tiedotus alkoi sloveniaksi – vasta sitten oli englannin vuoro.

ANNE MÄNTYNYN

TOINI RAHTU

SUSANNA SHORE

MIKKO T. VIRTANEN

etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

LUUKKA, MINNA-RIITTA 2004: Genre-pedagogiikka. Askelia tekstitaitojen jatkumolla. – Minna-Riitta Luukka & Petri Jääskeläinen (toim.), *Hiiden hirveä*

hihtämässä. Hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus s. 145–160. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVIII. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

MANN, WILLIAM C. – THOMPSON

SANDRA A. 1988: Rhetorical structure theory. Toward a functional theory of text organization. – *Text* 3 s. 243–281

MARTIN, J. R. 1992: *English text. System and structure*. Amsterdam: Benjamins.

MARTIN, J. R. – WHITE, P. R. R. 2005: *Language of evaluation. Appraisal in English*. London: Palgrave Macmillan.

TAMMI, PEKKA 1992: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.

WHITE, P. R. R. 2003: Beyond modality and hedging. A dialogic view of the language of intersubjective stance. – *Text* 2 s. 259–284.

KIRJALLISUUTTA

Suomi toisena kielenä -näkökulma kaunokirjallisuuden ymmärtämiseen ja tulkintaan

Heidi Vaarala: *Oudosta omaksi. Miten suomenoppijat keskustelevalle nykyromaanille?* Jyväskylä Studies in Humanities 129. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2009. 313 s. ISBN 978-951-39-3740-9.

Kaunokirjallisuuden lukemiseen ja tulkintaan harjaantuminen kuuluu monessa maassa kiinteästi vieraan kielen opetuksen ydinalueeseen. Suomalainen kielen-

opetuksen perinne on eurooppalaisittain omalaatuinen: kirjallisuudenopetus on jätetty kouluissa kokonaan äidinkielenopettajien vastuulle. Tästä on seurannut mm. se, ettei kirjallisuudenopetuksen ja siihen tarvittavan ammattitaidon merkitystä ole aina tunnustettu myöskään silloin, kun on pohdittu, miten opettaa suomea toisena kielenä Suomessa. Opetettaessa suomea vieraana kielenä ulko-

mailla (käytännössä siis lähinnä korkea-kouluopiskelijoille) kirjallisuudella on perinteisesti ollut keskeisempi asema. Kaikkiaan kaunokirjallisuuden asema niin varsinaisen kirjallisuudenopetuksen kohteena kuin kielipintojen oppimateriaalina on Suomessa kuitenkin jäänyt vähälle pohdinnalle, eikä aihetta ole suomen kielen ja suomalaisen kirjallisuuden näkökulmasta juuri tutkittu, suomi toisena ja vieraana kielenä -näkökulmasta vieläkin vähemmän. Yksi harvoista tällä alueella liikkuneita tutkijoista onkin aiheesta vastikään väitellyt *Oudosta omaksi* -kirjan tekijä Heidi Vaarala.

Heidi Vaaralan tutkimuksen kohteena on se, miten sellaiset lukijat, jotka ovat oppineet suomen kielen ja tutustuneet suomalaiseen kirjallisuuteen vasta aikuisiällä, ymmärtävät ja tulkitsevat suomalaista kirjallisuutta. Tutkimusaineisto koostuu kahdesta osasta: suomenoppijoiden videoiduista ryhmäkeskusteluista, joissa osallistujat yhdessä käsittelevät Riikka Takalan novellia ”Sima”, ja suomea äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden keskusteluista saman novellin äärellä.

Vastaanoton ja lukemisen tutkimus

Kaunokirjallisuuden vastaanoton tutkimuksella on jo verraten pitkä perinne, alun perin etenkin Euroopassa, mutta sittemmin myös Pohjois-Amerikassa. Pisimpään on kirjallisuudentutkimuksen kysymyksenasetteluihin ja metodeihin ehtinyt vaikuttaa saksalaisen kielialueen reseptiotutkimus, jonka kuuluisimmat edustajat ovat Roman Ingarden, Wolfgang Iser ja Hans-Robert Jauss. Tämän perinteen pohjalta myös Suomessa on kirjallisuuden vastaanottoa tutkittu 1970-luvulta lähtien, varsinkin Tampereen yliopiston kirjallisuusaineissa ja Jy-

väskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikössä. Tällä alalla suomalaisia tutkijanimiä ovat Yrjö Varpio ja Katarina Eskola.

Saksassa, Alankomaissa sekä mm. Yhdysvalloissa ja Kanadassa on 1980-luvulta lähtien kehittynyt nk. empiirisen kirjallisuudentutkimuksen traditio. Tämä tutkimusperinne yhdistää kysymyksenasetteluja ja metodeja mm. kognitiivisesta psykologiasta, psykolingvistiksesta ja psykologisesta lukemisen tutkimuksesta ja kertomuksen rakenteen tutkimuksesta sekä toisaalta venäläisen formalismin, narratologian ja lingvistisen stilistiikan tutkimusperinteistä. Empiirinen kirjallisuudentutkimus on kiinnostunut olemassa olevien, todellisten lukijoiden reaktioista ja tulkinnoista ja hakee tuntumaa niihin erilaisten kokeellisten menetelmien avulla. Tavoitteena on selvittää, mitä kirjallisuutta lukiessa lukijan mielessä oikeasti tapahtuu, mistä esteettinen elämys muodostuu ja mikä on kaunokirjallisesta tekstistä tekemiemme tulkintojen perusta. Kirjallisuuden ammattilukijoiden, tutkijoiden ja kriitikoiden tulkintojen sijasta empiirisen kirjallisuudentutkimuksen edustajia siis kiinnostaa pikemminkin tavallisten lukijoiden lukukokemus. (Ks. aiheesta lisää alan yhdistyksen IGEL:n kotisivuilta.)

Kirjallisuudenopetus ja kaunokirjallisten tekstien lukeminen ja tulkinta osana kielenopetusta on vieraan kielen opetukseen suuntautuneen tutkimuksen vakiintunut tutkimuskohde. Varsinkin englanninkielisen kirjallisuuden opetuksen didaktiikasta mutta myös siitä, miten englantia vieraana kielenä oppineet ja opiskelevat lukevat ja tulkitsevat kaunokirjallisuutta, on tehty ja tehdään koko ajan tutkimusta ympäri maailmaa. Englanninkielisen kirjallisuuden vastaanot-

totilanteiden maailmanlaajuinen variaatio onkin tietysti valtava. Näitä lukemistilanteita käsittelevän tutkimuksen lisäksi Vaarala ottaa tutkimuksensa tueksi etenkin saksa vieraana kielenä -opetuksen perinteestä ponnistavan kulttuurien välisen germanistiikan, jossa kulttuurien kohtaaminen eritaustaisten lukijoiden lukukokemuksissa on keskeisellä sijalla. Empiirisessä kirjallisuudentutkimuksessa aineistoa on hankittu koetilanteista, itse-reflektiosta tai haastatteluin, ja fokus on ollut yksilöissä. Vaaralan tutkimuksessa uutta on keskittyminen ryhmään, siihen, miten keskusteluun osallistujat puhuvat lukemastaan novellista.

Lukemisen moniulotteisuus

Vaaralan kirjan johdanto esittelee lyhyesti tutkimuskysymykset ja -aiheen. Teoksen toinen luku tutustuttaa lukijan tutkimuksessa hyödynnettäviin teoreettisiin ja metodisiin työkaluihin, kolmannessa luvussa Vaarala kartoittaa samaa aihetta käsittelevää aiempaa tutkimusta ja neljäs luku on omistettu aineiston ja informanttien esittelylle. Vaaralan väitöskirjan tärkeitä vertaistutkimuksia ovat norjalaisen Rita Hvistendahlin (2000) tutkimus maahanmuuttajataustaisten norjalaislukiolaisten kehityksestä kirjallisuuden lukijoina ja Kim Myongheen (2004) tutkimus pohjoisamerikkalaisen yliopiston kansainvälisten opiskelijoiden lukupiirikeskusteluista englannin kielen tunnilla.

Varsinaisia analyysilukuja on kaksi. Luvussa 5 on esillä novellin (sanaston) ymmärtäminen, merkitysten rakentaminen, kun taas luku 6 nostaa esiin tulkinnan ja sen miten novellin henkilöitä ja tematiikkaa paitsi ymmärretään myös tulkitaan – osana suomalaista kulttuuria.

Tutkimusaihe vaatii tekijältään kielen- ja kirjallisuudentutkijan ammattitaitoa, toisen ja vieraan kielen oppimista käsittelevän tutkimuksen tuntemusta, lukemisen tutkimuksen asiantuntijuutta sekä hyvää tuntumaa kielen- ja kirjallisuudenopetuksen käytäntöön. Vaaralan tutkimuksessa otetaankin käyttöön kaikki nämä tiedon ja osaamisen alueet. Hänen kokemuksensa suomenopettajana Suomessa ja ulkomailla on antanut vankan tuen tutkimustyöhön ja sopivien näkökulmien ja metodien valintaan.

Vaaralan tutkimusta luonnehtii näkökulmien ja lähestymistapojen kirjo. Se on aidosti monitieteinen: siinä liikutaan kielen ja kirjallisuudentutkimuksen alueilla ja kielen- ja kirjallisuudenopetuksen kysymyksissä. Käytössä on monia metodeja, ja tutkijan suurennuslasi osuu aineistoon monesta suunnasta. Välillä lukijalle tosin syntyy tunne siitä, että tekijä potee identiteettikriisiä: ollako kielen- vai kirjallisuudentutkija vaiko kielididaktikan ja kirjallisuudenopetuksen kehittäjä.

Vaaralan tutkimuksen isoin anti lukijalle on silmien avaaminen toisella tai vieraalla kielellä lukemisen moniulotteisuuteen ja kompleksisuuteen. Ryhmässä lukemisen toimintoihin ja käytänteisiin se tuo tuoreita näkökulmia. Vaaralan sanaston ymmärtämiseen keskittyvä analyysi paljastaa kielitaidon merkityksen sekä osoittaa, miten ilmausten merkitys syntyy vuorovaikutuksessa ja miten tekstin tulkinnat ovat kontekstisidonnaisia. Valitut lähestymistavat ovat aineiston ja tutkimusaiheen kannalta onnistuneita, joskin näkökulmien ja lähestymistapojen moninaisuus vaikuttaa analyysin syvyyteen ja siihen, miten tutkimus asettuu dialogiin aiemman tutkimuksen kanssa.

Tärkeimpinä teoreettisina lähtökohtinaan Vaarala pitää Bahtinilta periytyvää

käsitystä kielen dialogisuudesta sekä anglosaksista luku- ja kirjoitustaitoon (tekstitaitoihin) keskittyvää tutkimusperinnettä (*literacy studies*). Dialogismin käsite on Vaaralan mukaan keskeinen keskustelijoiden merkityksenantoa ja tulkintoja analysoitaessa. Bahtinilainen dialogisuus ja moniäänisyys käsitetään tässä työssä usein kovin konkreettiseksi, tutkittavien henkilöiden dialogiksi. Rikas aineisto toki tuo esiin monia ääniä ja näkökulmia Takalan novelliin, mutta dialogisuuden käsitteen merkitys tässä yhteydessä ei kaikin puolin aukea. Tekstitaitojen käsitteen esittelyn yhteydessä syntyy puolestaan tunne, että vaikka Vaarala esittelee alan tutkimusta laajasti, hän ei ole ottanut tätä aiheen kannalta relevantiksi osoittamaansa lähestymistapaa oikein omakseen.

Vaarala tuo esiin kolme tutkimuksen aiheen ja aineiston kannalta relevanttia kirjallisuudentutkimuksen traditiota: reseptiotutkimus, empiirinen kirjallisuudentutkimus ja kulttuurienvälinen kirjallisuudentutkimus. Näitä suuntauksia hän esittelee laajasti ja nostaa esiin oman työnsä keskeisen innovaation: kaunokirjallisen tekstin ymmärtämistä ja tulkintaa tarkastellaan ryhmässä, vuorovaikutustilanteessa, ei yksittäisen lukijan näkökulmasta. Tutkimussuuntien yhteydet ja niiden anti omalle tutkimukselle tulevat havainnollisesti esitetyksi, joskaan näitä lähestymistapoja ei sovelleta analyysiluvuissa systemaattisesti. Kaikin osin se ei varmasti olisi ollut mahdollistakaan.

Kirjassa esitellään laajasti myös toisella tai vieraalla kielellä lukemista käsittelevää tutkimusta. Myös tämän, kieltämättä hieman heterogeenisen tutkimusperinteen esittelyssä korostuu tekijän haluttomuus asettua dialogiin aiempien tutkijoiden kanssa. Toisaalta itse tehtävänasettelu, ai-

neiston rooli ja analyysiosuudet sijoittavat Vaaralan tutkimuksen melko tukevasti toisella kielellä lukemisen tutkimuksen, empiirisen kirjallisuudentutkimuksen ja kulttuurienvälisen kirjallisuudentutkimuksen yhteiselle alueelle.

Narratologian käsitteistöön (esim. fokalisointi) palataan ajoittain analyysiluvuissa, mutta narratologisia käsitteitä ei käytetä systemaattisesti analyysin tukena. Kaunokirjallisen tekstin tulkinnan käsitettä ei problematisoida eikä keskustelijoiden Takalan novellista tekemiä havaintoja käsitellä niinkään sanataideteoksen tulkinnan kysymyksinä vaan usein pikemminkin tekstin ymmärtämisen ja ymmärrettävyyden ongelmina. Selvittämättä jää, mikä merkitys Takalan novellin oletetulla postmodernistisyydellä on lukijoiden tulkintoihin.

Varsinaisissa analyysiluvuissa 5 ja 6 ilmiöitä poimitaan tarkasteltaviksi suomenoppijoiden keskusteluista ja sen jälkeen äidinkielisten aineistosta nostetaan esiin vastaavia tai poikkeavia tapauksia. Vertailun avulla esiin nostetaan keskustelusekvenssejä, joissa käsitellään yksittäisiä ilmauksia tai novellin teemoja. Yleispätevien tulkintojen tekeminen eri lukijaryhmien eroista on hankalaa: keskusteluryhmät koostuvat yksilöistä, joiden kokemukset eri kulttuureista ja niissä elämisestä vaihtelevat samoin kuin heidän lukijakokemuksensa ja sosiaalistumisensa kaunokirjallisuuden käyttäjiksi. Tästä Vaarala on tietoinen ja nostaa tutkimuksessaan esiin myös lukijayksilöiden väliset erot ja tulkintojen idiosynkraattisen vaihtelun.

Kielen ja kielitaidon osuus lukemisessa

Oudosta omaksi osoittaa, että kielen ja kulttuuritaustalla on merkitystä kauno-

kirjallisen tekstin ymmärtämisessä ja tulkinnassa. Samalla se näyttää, miten suomen aikuisina oppineet ja äidinkieleltään suomenkieliset ovat lukijoina ja itselleen uuden ja oudon kaunokirjallisen tekstin tulkitsoijoina monin tavoin samassa asemassa. Esimerkiksi novellin symboliikkaa koskevien keskustelusekvenssien analyysi tuo hyvin esiin sekä lukijaryhmien välisiä yhtäläisyyksiä että eroja.

Vaarala itse tuntuu pitävän isoimpana erona omansa ja muiden tutkimusten välillä sitä, että hänen mukaansa muut kiinnittävät vähemmän huomiota kielen ja kielitaidon osuuteen kaunokirjallisen tekstin tulkinnassa. Novellin lukeminen vieraalla kielellä (ja osin myös äidinkielellä lukeminen) näyttäytyykin tässä tutkimuksessa nimenomaan sanojen merkityksen etsimisenä ja niiden merkitysten yhdessä löytämisenä. Tämä on ymmärrettävää kielenopetuksen näkökulmasta, vaikka lukijan kompetenssi kaunokirjallisuuden lukijana jääkin sivuun.

Heidi Vaaralan tutkimus on pitkän ja huolellisen työn tulos, alallaan uraauurtava ja vahvasti empiirinen tutkimus. Se

on ensimmäinen painava tieteellinen puheenvuoro kirjallisuuden ja myös laajemmin lukemisen asemasta suomi toisena kielenä -tutkimuksessa, ja on helppo ennustaa, että se tulee myös vaikuttamaan suomen kielen ja kirjallisuuden opetukseen ja näin auttaa alan opettajia löytämään uusia näkökulmia ja työskentelytapoja omaan työhönsä.

JYRKI KALLIOKOSKI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- HVISTENDAHL, RITA 2000: *"Så langt 'vår' diktning tenner sinn i brann ..."* En studie av fire minoritetsspråklige elevers arbeid med norsklitteratur fra perioden 1890–1900. Acta humaniora 70. Oslo: Universitetet i Oslo.
- IGEL = International Society for the Empirical Study of Literature and Media. –<http://www.psych.ualberta.ca/IGEL/> (16.4.2010).
- MYONGHEE, KIM 2004: Literature discussions in adult L2 learning. – *Language and Education* 18:2 s. 145–166.